

TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK VÉDELMÉRŐL

Fülep Ferenc, a hadtörténettudomány kandidátusa

Népi democráciánk igen nagy gondot fordít és nagy összegeket áldoz történelmi emlékeink védelmére és megmentésére. Amíg a mult rendszer idején egynéhány, politikai szempontból felkapott műemlékünk kivételével szinte semmi sem történt nemzeti hagyományaink föld alatt és föld felett megmaradt dicső emlékeinek fenntartása érdekében, addig ma kiterjedt múzeumi és műemléki hálózatunk segítségével kormányzatunk megmenteni és megtartani igyekszik multunk e néma, de szakembereink által megszólaltatva egész népünk számára oly sokatmondó emlékeit.

Történelmi emlékeink védelme terén a felszabadulás óta döntő változás történt: kulturális forradalmunk kifejlődésével, dolgozó népünk műveltségi színvonalának emelkedésével egyre szélesebb rétegek kapcsolódnak bele történelmi emlékeink megvédésének munkájába. Dolgozó népünk egyre öröndetesebb módon magáénak érzi régészeti leleteinket, honfoglaláskori temetőinket, középkori várainkat, és társadalmi munkával vállal részt például a diósgyőri vár helyreállításában. Tanácsaink, honvédségi szerveink részéről egyre gyakoribb a bejelentés az előkerülő régészeti tárgyakról, egyre gyakrabban hívják fel a figyelmünket ezek megmentésére. Népünk aktív közreműködése ebben a munkában arra vall, hogy gazdája lett történelmi értékeinknek, érdeklődünk és népünk multja. A számos óvintézkedés ellenére azonban még a közelmultban is akadtak ezen a téren rossz példák. Amikor közelebbről megvizsgáltuk azokat a bejelentéseket, amelyek egy-egy értékes, földünk és népünk története szempontjából felbecsülhetetlen értéket jelentő régészeti vagy történelmi objektum megsértéséről vagy esetleg elpusztulásáról adtak hírt, csaknem minden alkalommal kiderült, hogy az ott dolgozó emberek, tanácsfunkcionáriusok vagy katonai parancsnokok nem látták elég világosan az emlék jelentőségét a mai történettudomány, népünk igazi története megismerésének szempontjából és nem voltak tisztában azzal, hogy mi a kötelessége egy-egy vezetőnek vagy parancsnoknak ezen a téren, s hogy mit vár tőlük a magyar tudomány nemzeti hagyományaink, történelmi emlékeink védelme terén.

Ebben a rövid cikkben azt a célt tűztük magunk elé, hogy megvilágítsuk régészeti és történelmi emlékeink védelmének célját és jelen-

tőségét, ennek a munkának összefüggését a marxista történettudomány feladataival — közbeszöve néhány példát az eddigi jó és rossz tapasztalatokról.

Történelmi emlékeink közül nem mindegyik maradt fenn a föld felszínén. Országunk területén számtalan helyen a régmúlt időkben nagy települések, erődök, várak és városok állottak, amelyek az idők folyamán elpusztultak. Az ilyen elpusztult épületek, erődítmények, várak, városok felkutatásával, szakszerű, tudományos feltárásával a történettudomány külön ága, a régészet foglalkozik. Ezért nevezzük — jelen cikkünkben is — az ilyen leleteket, objektumokat régészeti emlékeknek.

Hazánk földje igen gazdag régészeti emlékekben. A magyar múzeumok az elmúlt évtizedekben lelkes szakemberek önzetlen munkájával, igen sokszor hivatalos támogatás nélkül, olyan értékes anyagra tettek szert, amelyekre méltán lehetünk büszkék világviszonylatban is. Mégis ezek a tárgyak igen sok esetben nem alkalmasak arra, hogy belőlük földünk, népünk történetének eseményeit kihámozzuk. Miért? A kérdésre adott válasz egyben rávilágít a régi és az új, marxista történettudomány módszertani különbségeire is. Hazánk földjének történetéről írott forrásokból körülbelül 2—3000 esztendőre visszamenőleg tudunk úgy-ahogy tájékozódni. Azonban ebből a 2—3000 esztendőből is igen sok esemény homályban marad. Az írott emlékeanyaggal megvilágított rövid időszakkal szemben hazánk földjén az ember néhány százezer évvel ezelőtt jelent meg. A történettudomány elveli az emberiség története régi korszakainak olyan idealista magyarázatát, amilyent pl. a biblia nyújtott, és írott források hiányában olyan támpontok után kutatott, amelyekből hitelesen feltárható az a sokszázezer esztendő, amelyik az írásbeli feljegyzések megjelenése előtt földünkön lefolyt. Ennek a hosszú-hosszú időnek az emlékei azok a régészeti leletek, amelyek igen nagy bőségben kerülnek elő hazánk egész területén. Az itt élő ember lakóhelyén, temetőiben reánk hagyta munkaeszközeit, edényeit, ruházati felszerelésének és házi berendezésének tárgyait. Ezek a munkaeszközök és egyéb tárgyak tehát az írásos források megjelenését megelőző idősakra vonatkozólag elsődrendű és csaknem *egyetlen* történelmi forrásanyag a történettudomány számára. De akár a rabszolgatársadalom, akár a feudális társadalom korát vizsgáljuk is meg, amelyekről már írott források beszélnek, óvatosan kell ezekkel a forrásokkal bánunk, mert ezek a történelem eseményeit a kizsákmányoló osztályok érdekében, ezek szempontjából örökítik meg és magyarázzák, a kizsákmányoltak nagy tömegeinek életéről vajmi keveset beszélnek. A kezünkbe kerülő „forrásanyag“, a munkaeszközök és egyéb felszerelési tárgyak viszont beszédes bizonyítékokat szolgáltatnak a kizsákmányoltak életéről. Ezekből következtetni tudunk nemcsak a termelőerők fejlettségére, hanem arra is, hogy milyen volt a társadalom fejlettsége, vajjon — ha a régmúlt, sokszázezer év előtti állapotokra gondolunk — megtalálhat-

juk-e az ősközösség, az első kizsákmányolástól mentes társadalom emlékeit, vagy kizsákmányoló és kizsákmányolt viszonyáról voit-e szó abban a történelmi korszakban, amelyekre anyagunk, az előkerült régészeti leletek vonatkoznak.

Világítsuk meg néhány példával az elmondottakat. Az elmúlt évben a dunántúli Lovas községből bejelentés érkezett a szekszárdi múzeumba, hogy régészeti leletek kerültek elő. A helyszínre kiszállt tudományos dolgozók megállapították, hogy ott két bányaüreg van, amelyből az ősember vörös festéket bányászott. A bányaüregben ott feküdtek a szarvascsontból készült egykori bányaeszközök is. Arra a megállapításra jutottak, hogy ezek kb. 80.000 évesek lehetnek. Az eszközök finom kidolgozása szinte páratlan ebben a korban. A munkaeszközök már speciálisan bányászati céljára készültek. A gödörben talált szénszemcsék, a csonteszközökön talált égési nyomok arra mutatnak, hogy a kőzetet felhevítéssel és bizonyára hirtelen lehűtéssel repesztették meg. A leletekből messze menő következtetéseket lehet levonni a 80.000 évvel ezelőtt itt élt ember társadalmi viszonyaira is.

Nézzünk meg egy korban közelebbi, azonban a mi szempontunkból sajnos nem ilyen szerencsés példát. Időszámításunk előtt kb. 600 esztendővel keletről, a mai Szovjetunió területéről egy lovas nép vándorolt be hazánk területére, amelyet az írott források szkitáknak neveznek. Egykorú görög történetíró azt írja, hogy ezek között vannak „királyi“ és „földművelő“ szkiták; nyilván az uralkodó és kizsákmányolt osztályokról van itt szó. Ezeknek a szkitáknak nagy temetői található hazánk területén, így pl. a Duna-Tisza közén is. Az 1920-as években Tápiószentmárton községben előkerült egy rendkívül érdekes és fontos lelet: egy aranyból készült szarvas, a szkiták szent állata. Ez a tárgy ma a Nemzeti Múzeum egyik legféltettebb kincse és büszkesége. A lelet arra vallott, hogy Tápiószentmártonban a „királyi“ szkiták egyik nagy temetőjére bukkantak rá. A mult rendszer idején nem volt lehetőség a temető feltárására. A felszabadulás után a területet régészetileg védett területté nyilvánítottuk, számítva arra a lehetőségre, hogy anyagi fedezet esetén megkezdjük tudományos feltárását, amelyik igen nagy eredményeket ígért. Annál fájdalmasabb meglepetés volt számunkra, amikor arról értesültünk, hogy a területen végrehajtott katonai építkezés során ezt a páratlanul érdekesnek ígérkező temetőt az utolsó sírig elpusztították, anélkül, hogy arról az építkezés parancsnoka a Nemzeti Múzeumot értesítette volna.

A római birodalom kb. 400 évig hazánk nyugati részére is kiterjesztette uralmát, és a Dunántúl a római birodalom tartománya lett. A rabszolgatársadalom városi életet, fejlett úthálózatot létesített, a Duna partját komoly erődssorral védelmezte. A tartomány fővárosának, Aquincumnak az emlékeit Óbudán, az aquincumi múzeum körül feltárt romok és többek között a Nagyszombat-utcai ú. n. római katonai amfiteátrum

(körszínház) őrzi. A katonai amfiteátrum Aquincum katonai tábor, helyőrségi központja közelében állott és a katonák szórakoztatására szolgált. A katonai tábor falai Óbuda alatt, többméter mélységben a föld alatt húzódnak. A legújabb kutatások a hatalmas zárófalak nyomait néhány helyen megtalálták. Régóta ismeretes azonban, hogy a katonai tábor középpontja a fővezéri székhely, az óbudai zsidótemető környékén terült el. A magyar régészeti kutatás arra számított, hogy a zsidótemető felhagyásával ezt a fontos helyet szakszerűen feltárhatja, azonban az ott építkezéseket kezdeményező katonai parancsnokság ehhez nem járult hozzá. S amint tudomásunkra jutott, az új épületek alapjainak ásása alkalmával monumentális ókori épületmaradványok kerültek elő, bizonyára a fővezéri székhely föld alatt lévő épületei. A római rabszolgatartó társadalom közelebbi tanulmányozásának egyik igen fontos lehetőségétől esett el így a magyar tudomány.

Meg kell azonban állapítani azt, hogy különösen az utóbbi időben követésreméltó, jó példa is egyre nagyobb számban akad, jeléül annak, hogy katonai szerveink is egyre megértőbb álláspontot foglalnak el régészeti emlékeink iránt és kutatóinkat egyre jobban segítik munkájukban. E sorok írója pl. csak a legnagyobb megbecsüléssel tud megemlíkezni egy néhány év előtti nagykőrösi építkezésről, ahol egy leletbejelentéssel kapcsolatban az építkezés parancsnoksága a legmesszebbmenően elősegítette munkáját egy zárt területen. A napokban egyik pestkörnyéki alakulat fordult bejelentésével az aquincumi múzeumhoz és a múzeum dolgozója a helyszínre kiszállva őskori telephelyet talált meg. Egy másik esetben — ugyancsak a közelmúltban — a helyi szervek a Honvédelmi Minisztérium engedélyét kérték. Ezt sajnos — őszintén meg kell mondani — ezideig vagy hosszú hónapok alatt, vagy egyáltalán nem sikerült hasonló esetekben megszerezni, ami egyértelmű volt a lelet elpusztulásával, mivel szakember nem szállhatott ki a helyszínre. Most még 24 óra sem telt el és az engedély birtokában szakemberünk ott lehetett a munka színhelyén. Jelentőségében valamennyi közül kiemelkedik azonban egyik szolnoki parancsnokság magatartása. Ez a katonai szerv az építkezés területén előkerülő germán nép, a gepidák nagy temetőjének ásatásához nemcsak engedélyt, hanem minden támogatást és segítséget megadott és ezzel a szolnoki múzeum egy népvándorláskori nép teljes temetőjének, páratlan anyagának birtokába jutott, melynek feldolgozása értékes adatokat fog szolgáltatni hazánk területének egyik legbonyolultabb periódusa: a nagy népvándorlás korának germán-hun korszaka megoldásához.

Felmerül azonban az az ellenvetés, hogy nem okvetlenül szükséges szakember jelenléte egy építkezésnél előbukkanó lelet feltárásához. Az edényeket, csontokat, eszközöket összeszedik, és eljuttatják a múzeumba. Ez a megoldás azonban csaknem azonos a leletek elpusztításával. Fentebb azt írtam, hogy a múzeumainkban igen sok anyag

gyült össze az elmúlt évtizedek során, de ezekből nem tudjuk földünk, népünk történetét rekonstruálni. Ennek éppen az az oka, hogy a múzeumba egy-egy helyről csupán a tárgyak kerültek be, edények, fegyverek, munkaeszközök stb., de nem ismerjük azokat a körülményeket, ahogyan ezek a földbe kerültek, vagy a földben feküdtek. Márpedig ezeknek a körülményeknek a megfigyelése elengedhetetlenül fontos a régmúlt idők eseményeinek rekonstruálásához, az ember életének megértéséhez és megmagyarázásához. Vegyük ismét a Lovas községből származó bányaeszközök példáját. Ha ezeket valaki kiemeli a bányagödörökből és harmad-negyvedkézből kerülnek be a múzeumba, a szakemberek esetleg nem tudták volna az eszközök rendeltetését megfejtetni, tekintve, hogy hazánkban még ilyen bányászati eszközök ebből a korai időből soha nem kerültek elő. — Bizonyos korszakokban az emberek úgy temetkeztek, hogy a halottakat elégették és a csontmaradványokat nagy edényekben, urnákban temették el. A halottak mellé odatették ékszereit, kisebb-nagyobb edényekben ételt is útravalóul. Ha a sírt nem szakember bontja fel, egy-két edény, néhány tárgy kerül be a múzeumba. Ha szakember bont fel egy ilyen urna-sírt, megtudjuk, hogy az elégetett csontokat bizonyos meghatározott sorrendben helyezték az urnába: alulra kerültek a láb, középre a törzs és a tetejére a fej csontjai. Egy érdekes, ősi temetkezési szokás ez! Ha az edényekből a földet nem öntik ki és ezt a földet kémiai vizsgálatnak vetik alá, meg lehet állapítani, hogy útravalóul milyen ételeket helyeztek el az edényben, ami értékes támpontokat szolgáltat az egykori ember táplálkozási viszonyaira. Megtudhatjuk még esetleg azt — az edények és a melléjük tett tárgyak pontos, hiánytalan számbavételéből és a többi sírral való összehasonlításából —, hogy az illető gazdag vagy szegény ember volt-e. Egyik kutatónk szerint a honfoglaló magyarok sírjaiban talált nyilek számából következtetni lehet az illető rangjára. Ez a néhány példa is azt bizonyítja, hogy a tárgyakból egymagukból még nem lesz történelem, a leletkörülmények néha, hozzáértő számára, sokkal értékesebb történelmi adatokat szolgáltatnak. A mult rendszer idején múzeumainkba került, a leletkörülmények feljegyzése nélkül szűkölködő tárgyak éppen ezért nem alkalmasak a történelmi események megvilágítására; ezért igyekszik a mai magyar régészet — a szovjet régészeti tudomány eredményeit felhasználva — a helyszínen megőrkíteni minden apró mozzanatot; melyeket a tárgyak helyzete, fekvése stb. nyújt. Ehhez azonban avatott szem, avatott kéz szükséges, vagyis olyan ember jelenléte, aki ebben a tudományban járatos és olvasni tudja a föld és leletek nyújtotta „egykorú tudósítást“.

Emlékeink másik fajtája a szorosabban vett történelmi emlékek. Ezek általánosságban olyan régi épületek, várak, vármok, régi templomok és egyéb épületek maradványai, amelyek a föld felszínén maradtak meg. Országunk ilyen emlékekben elég szegény. Ennek az oka az, hogy a tatárjárás, törökdulás ezeket igen nagy mértékben el-

pusztította. Annál nagyobb megbecsülésben kell részesítenünk megmaradt emlékeinket, mert ezekhez nemzeti történetünk kiemelkedő eseményei fűződnek. Már említettem Diósgyórt, melynek ősi falai még Árpádházi királyainkat látták vendégül. A visegrádi fellegvár az Anjou dinasztia kedvelt központja volt, ahol fontos nemzetközi szerződést kötött országunk a fenyegető német császárság ellen. Festői romjai máig is dacolnak az idővel. Alatta a völgyben Mátyás király palotáinak maradványai mai állapotukban is csodálatba ejtik a látogatót. A remekbe szabott építészeti alkotások és művészeti emlékek népünk alkotóerejének, tehetségének fényes bizonyítékai. Azt hiszem, minden magyar ember szívét elfogja a lelkesedés, ha megáll az egri vár romjaiban is monumentális falain, vagy végigmegy a vár sötét kazamatáin és megdobogtatja szívét népünk hősiességének ez a szimbólummá vált színhelye, ahol minden kő, minden talpalatnyi föld a hazáját védő fellegverzett nép nagyságáról, összefogásáról és a túlerőt is legyőző, megszégyenítő erejéről beszél. De ugyanúgy felidézhetnénk Szigetvár és Kőszeg falai alatt védőik hazaszeretetét, idézhetném a balatonkörnyéki végváruk legendás dicsőségét. Ki tudja elfelejteni az öreg sárospataki Rákóczi-várat, aki egyszer is megfordult benne és kinézett lőrésein a szelíd bodrogi síkságra, vagy a Hegyalja szőlőborította lankáira. Ezeket az öreg falakat hányszor védelmezte népünk idegen hódítókkal szemben, hányszor harcolt falaiknál saját elnyomói ellen!

Dolgozó népünk szeretettel veszi körül történelmi emlékeinket. Az egri és sárospataki várat pl. százazres tömegekben keresik fel a látogatók, katonák, diákok, munkások, parasztok. A szigligeti várcromt a közelmúltban renoválták és a felállványozott romot nap mint nap a távoli falvakból érkező látogatók keresték fel, hogy figyelemmel tudják kísérni megújulását.

Ma már nem történhetik meg a visegrádi várral az, ami néhány évvel ezelőtt megtörtént, hogy egyik katonai alakulat tüzérségi célpontnak használta és belélt az öreg falakba.

A marxista magyar történettudomány egyre határozottabb lépéseket tesz, hogy feltárja népünk igazi történetét, és eredményeit országunk minden polgárának, néphadseregünk minden harcosának közkincsévé tegye. Népünk igazi történetének megismerése haladó nemzeti hagyományaink megbecsülésére, igaz hazafiságra nevel. Ezt a magasztos érzést a közvetlen élmény erejével mélyíti el a hazáért és népünk szabadságáért életüket is feláldozó, dicső elődeink hősi küzdelmei színhelyének megismerése, szeretete és megoltalmazása. Szeretet és megbecsülés ez azok iránt, akiknek példája tettekre inti a mai utódokat is.

Néphadseregünk minden tagja tekintse tehát megtisztelő kötelességének földünk, népünk minden régészeti és történelmi emlékének megoltalmazását és segítse ebben a munkában a népert dolgozó magyar tudományt!

